

BOEK

Bob Boot

Haptonomie

Een kwestie
van gevoel

Bob Boot
Haptonomie

Een kwestie van gevoel

Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

Inhoud

Voorwoord 7

[Deel I] *Haptonomie*

- 1 Als voelers geboren, tot denkers gemaakt 17
 - 2 Geschiedenis 22
- 3 Mensbeeld en lichaamsbeeld 31
 - 4 Aanraken 37
- 5 Taal en woorden geven 53
 - 6 Affectiviteit 57
- 7 Verstand en gevoel 60
 - 8 Ontmoeten 67
- 9 Het basis-bodemgevoel 69

[Deel II] *Haptotherapie*

- 10 Raakvlak heel de mens 75
- 11 Waarom therapie en waarom juist haptotherapie? 78
 - 12 Helen 87
- 13 Samen op pad; de haptotherapeutische relatie 96
- 14 Het haptotherapeutisch proces – een casus 100

[Deel III] *De levensloop*

- 15 Het leven in haptonomisch perspectief 121
- 16 Conceptie, zwangerschap en geboorte 124
- 17 Kindertijd, opvoeden en ouderschap 143

18	Vriendschap en relaties	162
19	Tederheid, intimiteit en seksualiteit	184
20	Agressie, boosheid en conflicten	214
21	Pijn, ziekte en lijden	241
22	Verlies, sterven en rouw	262

	Nawoord	285
	Aanbevolen literatuur	289
	Dankwoord	293

Voorwoord

Samen op pad

Als je kijkt naar twee mensen die samen een wandeling maken zal het je opvallen dat ze, wanneer ze gearmd of hand in hand lopen, vrijwel altijd met elkaar in de pas lopen. Ze lopen synchroon. Hun passen zijn even lang en hun tempo is gelijk. Ze zijn op elkaar afgestemd. Daar zijn geen woorden voor nodig, want er is lichamelijk contact, er is sprake van een voelbare en gevoelde verbinding die niet bedacht is, en daarom voegen zij zich naar elkaar. Geheel in harmonie.

Op het moment dat deze mensen in een woordenwisseling terechtkomen, zullen ze elkaar loslaten en zal de afstand tussen hen groter worden. De onenigheid betekent dat hun lichamen zich niet zullen verenigen. Het voegt niet meer. Dat is op zich niet erg, maar ze zullen opnieuw moeten afstemmen om weer in het gezamenlijke ritme te kunnen komen. Dit laatste is alleen mogelijk als beiden ten tijde van de onenigheid of het conflict met elkaar in contact blijven. Dit kan bijvoorbeeld door het conflict uit te spreken, zodat er weer gezamenlijkheid ontstaat. Als het conflict blijft bestaan, zal de afstemming mislukken en raken de bewegingen niet op elkaar afgestemd. Daardoor is het zichtbaar dat deze twee mensen niet soepel samen bewegen, maar als twee op zichzelf teruggeworpen individuen.

Eigenlijk is het bij een kennismaking tussen mensen net zo: verschillende mensen, met hun eigen geschiedenis en achtergrond, gaan contact aan om iets gemeenschappelijks met elkaar te ervaren, iets samen te doen, samen te voelen. Samen werken, samen eten, samen wonen, samen voetballen, samen lopen, kortom samen zijn.

In het leggen van contact met een ander maak je jezelf kenbaar. Je laat jezelf zien en de ander kan daarop reageren door de verbinding

ding aan te gaan of niet. Wanneer die ander zich voor jou openstelt en zichzelf daarop laat zien en voelen, ontstaat er iets gezamenlijks. Maar ook als de andere persoon zich in zijn gevoel terugtrekt, geeft hij verbaal of non-verbaal een boodschap: hij trekt zich terug en wil niet samen zijn, hij wil geen contact.

Er is meestal pas een begin van contact als mensen zich aan elkaar hebben voorgesteld en elkaar een hand hebben gegeven. Je naam zeggen betekent een begin van iets van jezelf laten zien aan de ander. Door de ander de hand te schudden laat je ook jezelf aan de ander voelen. Door elkaar aan te raken laten beide mensen zich voelen aan elkaar. Dat levert direct veel informatie op: is het een koude hand (letterlijk of figuurlijk), een afstandelijke, harde, zachte of een weke hand? Laat iemand zich voelen door jou krachtig of liefdevol en met de intentie tot contact de hand te schudden, of geeft hij een hand zonder contact te maken? En heb je die ander dan wel ontmoet?

Je voelt echter niet alleen wat van de ander, je voelt bij de aanraking ook meteen iets bij jezelf. Je kunt bij jezelf waarnemen of je openstaat voor de ander en wat het met je doet wanneer je een afstandelijke hand krijgt of juist een slap handje. Wat ervaar je bij jezelf als je hand echt 'geschud' wordt? Zie je het voor je? Herken je dit van ontmoetingen die je onlangs hebt gehad?

Wanneer mensen zich bewust worden van zichzelf, hun drijfveren, emoties en gevoelens hoop ik dat ze die kunnen delen met anderen in hun omgeving. Verbinding aangaan met de wereld om je heen vanuit je gevoel geeft mogelijkheden tot contact met je omgeving en de mensen die zich daarin bevinden. Een mens kan zich niet ontwikkelen zonder gevoelscontact met anderen. Contact vanuit de ratio, dus uitsluitend vanuit het hoofd of het verstand, is een schraal contact. Het is horen, maar niet luisteren. Het is kijken, maar niet zien. Het is aanraken zonder te voelen. Het is als een kus ter begroeting waarbij mensen hun wangen tegen elkaar houden en in de lucht zoenen, de lichamen ver van elkaar verwijderd. Het zijn kussen waarin geen van beide personen iets van zichzelf laat voelen. Een oprechte, warme omhelzing voelt echt en doet goed. Je kunt daarbij bijvoorbeeld voelen dat je ontspant en er verschijnt vanzelf een glimlach op je gezicht. In zo'n begroeting ontmoet je de andere persoon.

Ik vraag mezelf altijd af of ik wel zit te wachten op een 'lege' kus. Wellicht is een goede handdruk van die persoon oprechter en voel ik me daardoor meer gezien en gewaardeerd in datgene wat ik met die persoon heb, omdat die manier van begroeten voor mijn gevoel beter past bij de relatie die ik met die ander heb. Durf ik dan te kiezen voor een handdruk en voorbij te gaan aan de conventie van het zoenen? Daar is soms moed voor nodig, maar ik doe mezelf en de ander misschien meer recht aan!

Het voelen van je eigen bewegingen, wensen en behoeftes en die van de ander, betekent openstaan voor jezelf en openstaan voor de ander. Pas dan kan er verbinding ontstaan en een relatie worden aangegaan of een ontmoeting plaatsvinden.

Bij het schrijven van dit boek zal ik mijn best doen om mezelf te laten zien, maar mijn wens de lezer met dit boek te raken hangt dus ook samen met zijn of haar bereidheid zich daarvoor open te stellen. Door je open te stellen kun je je laten raken. Je laten raken is dus een actief proces, daar moet je iets voor doen. Datzelfde geldt voor jezelf afsluiten, wat overigens in bepaalde situaties ook erg nuttig kan zijn.

Vanaf het moment dat ik gevraagd ben een boek over haptonomie en haptotherapie te schrijven, zijn er vele gedachten door mijn hoofd gegaan en ik heb daarbij ook van alles gevoeld. Naast enthousiasme merkte ik ook een zekere spanning. Een boek schrijven betekent dat ik me kwetsbaar opstel. Woorden vinden voor datgene wat ik wil zeggen, betekent woorden vinden voor mijn verhaal. Het is mijn interpretatie van haptonomie en mijn interpretatie van haptotherapie. Daarbij ben ik me zeer bewust van de complexiteit van deze opdracht. Haptonomie gaat over voelen en lijfelijk ervaren. Woorden kunnen nooit volledig weergeven wat je voelt. Voelen doe je, en haptonomie is een kwestie van voelen – en dus doen.

Ik hecht eraan dit te benadrukken, omdat een allesomvattende verhandeling over dé haptonomie mijns inziens niet bestaat. Dit is mijn verhandeling over haptonomie. Het nastreven van volledigheid is hoe dan ook een onmogelijke opgave, evenals het leren voelen via een boek. De haptotherapeut, pedagoog en filosoof Dorus Gerritse zegt in zijn boek *Over kleine dingen*: 'Het genot van een goede cognac

is niet te beschrijven. De smaak moet je zelf ervaren.’

Ik kan dus niet vertellen hoe je moet leren voelen. Zeker niet via woorden. Ik hoop je wel uit te kunnen dagen je gevoel te openen en je wakker te schudden.

Dit boek is daarom niet bedoeld voor mensen die al vanuit de inzichten van de haptonomie werken. Het is bedoeld voor mensen die ermee in aanraking komen of zijn gekomen, of gewoon geïnteresseerd zijn in de gevoelskwaliteiten die we van oorsprong bezitten en die we wellicht niet of nauwelijks aanspreken omdat we leven in een ‘verstandige’ cultuur. Maar ook voor mensen die een zekere beschadiging in hun gevoel hebben opgelopen en op zoek zijn naar herstel kan dit boek een eerste stap zijn tot een (hernieuwde) kennismaking met het gevoelsleven.

Opbouw

Dit boek bestaat uit drie delen. In het eerste deel beschrijf ik de haptonomie en de therapeutische toepassing daarvan, genaamd haptotherapie. In het deel over haptonomie ga ik in op de geschiedenis, de uitgangspunten en de onderliggende filosofie. Ook sta ik stil bij de betekenis van aanraken in de gevoelde communicatie tussen mensen, het belang van het evenwicht tussen voelen en denken en het woorden geven aan gevoelens en emoties. Vervolgens beschrijf ik de haptotherapie als toepassing van de wetmatigheden van de haptonomie. Hierbij komen vragen aan de orde als: Waarom zou je hulp zoeken en waarom juist haptotherapeutische hulp? Wat is helen en waarom kan haptotherapie helend werken? Wat gebeurt er in een haptotherapeutisch proces?

In het derde deel komen thema's van de levensloop aan de orde, beschreven vanuit haptonomisch perspectief. Zo kijk ik vanuit dit perspectief naar conceptie, zwangerschap, geboorte en kindertijd, opvoeding en ouderschap. Vervolgens beschrijf ik vriendschap en relaties, vervolgens tederheid, intimiteit en seksualiteit, agressie, conflicten, pijn, ziekte, lijden en dood.

Tijdens de zwangerschap is er een direct contact tussen moeder en kind, waarbij zich zowel bij de moeder als bij het groeiende kind veel lichamelijke en gevoelsmatige veranderingen voordoen. De vader is daarbij een zeer belangrijke derde persoon. Het is interessant te bekijken wat zich tussen deze drie personen afspeelt en hoe de gevoelsmatige wisselwerking tussen hen zich ontwikkelt. Hoe is de relatie tussen het kind en de moeder; welke signalen zijn er voelbaar en hoe reageren ze op elkaar, en speelt de vader dan al een rol in het contact? Welke invloed heeft een zwangerschap op het (aankomende) gezin en hoe gaan de gezinsleden daarmee om?

De bevalling is een belangrijke gebeurtenis in het leven van de ouders en het kind. Het is een emotioneel moment dat, evenals de zwangerschap, niet alleen van cruciaal belang is voor de goede ontwikkeling van het kind, maar ook voor de gevoelsmatige verbinding tussen het kind en zijn ouders en tussen de ouders onderling.

Daarnaast gaat een bevalling per definitie gepaard met pijn. Hoe gaat de bevallende moeder om met deze pijn en welke rol kan de vader daarbij spelen? Doet de moeder het letterlijk of figuurlijk alleen of kan ze de vader of een andere dierbare persoon toelaten in dit oergebeuren en zodoende de pijn samen met iemand anders dragen?

In de kindertijd en bij de opvoeding worden de fundamenten voor het verdere leven van het zich ontwikkelende kind gelegd. Het zijn de ouders die voor een belangrijk deel bepalen of een kind zich kan ontwikkelen tot diegene die het in potentie is. Maar juist in de opvoeding vechten verstand en gevoel vaak om de eerste plaats en spelen de eigenaardigheden van de ouders en de beschadigingen die ze in hun eigen leven hebben opgelopen een bepalende rol. Moet het kind voldoen aan de verwachtingen van de ouders of iets goedmaken wat de ouders zelf hebben gemist in hun leven, of kunnen ze dat loslaten en hun kind laten zijn en worden wie het is? Hoe gaan ze om met grenzen en hoe worden die bepaald?

In het aangaan van vriendschappen en volwassen relaties en bij tenderheid, intimiteit en seksualiteit spelen lichamelijk contact, lichamelijke (de mate waarin je geneigd bent je lichamelijk uit te drukken,

dat wil zeggen of via je lichaam te zien is hoe je jezelf voelt) en aanraking een belangrijke rol. Hoe gaan we daarmee om en hoe hebben we van huis uit geleerd daarmee om te gaan? Schuldgevoelens en schaamte, maar ook een bepaalde vorm van autonomie (bijvoorbeeld jezelf niet verliezen in de ander) en vertrouwen op je eigen gevoelens en drijfveren bepalen in grote mate de wijze waarop we relaties aangaan. Hoe binden we ons aan een ander en hoe onderhouden we relaties? Wat betekenen vriendschappen voor ons en op basis waarvan gaan we vriendschappen en relaties aan?

Wat weten we van onze eigen seksualiteit en hoe zijn we daarin gevormd? Wat is eigenlijk intimiteit, tederheid, affectiviteit of lust, en hoe gaan we daarmee om?

Agressie is een andere menselijke emotie. Agressie wordt vaak negatief beschreven, maar heeft in de haptonomie een veel ruimere betekenis. Het is een drijvende kracht. Het is een kracht en een kwaliteit die van belang is om iets of iemand tegemoet te treden. Het woord agressie is afgeleid van het Griekse *a gredere*, wat 'erop afgaan' betekent. Een fundamenteel streven naar zelfontplooiing, dat in principe in iedere mens in oorsprong aanwezig is. Het vereist een bepaalde streefkracht, dus een bepaalde vorm van agressie.

Agressie is daarom meer dan wat de Van Dale beschrijft: 'bedreiging of aantasting met geweld' of 'vijandelijke aanval'.

Ons leven kan niet geleefd worden zonder conflicten. Conflicten doen zich voor wanneer je gaat staan voor wat je waard bent en wat 'goed' en belangrijk voor je is. De wijze van omgaan met conflicten bepaalt in grote mate of ze bijdragen aan iets goeds voor onszelf en onze relatie met de ander, of dat ze een schadelijk of beschadigend effect hebben.

Gaan we ze aan of vermijden we ze liever? Wat maakt dat we op adequate wijze omgaan met ruzies of onenigheid? Blijven we in contact met de ander of trekken we ons terug met onze woede, en wat betekent dat dan voor onszelf?

Pijn, ziekte, lijden en dood zijn in ieders leven onvermijdelijk. We kunnen zelf ziek worden, pijn hebben, een dierbare persoon verliezen of gekwetst raken. En ooit gaan we zelf dood. Daarnaast kunnen

we geconfronteerd worden met personen in onze omgeving die (langdurig) ziek zijn of overlijden. Het zijn gebeurtenissen die zeer emotioneel zijn en die ons raken in ons gevoel en fundament. Verlies van onze gezondheid wordt letterlijk aan den lijve ervaren. Wat betekent dat precies en hoe gaan we ermee om? Wat doen we met de gevoelens van angst, woede en verdriet die deze situaties met zich meebrengen? Wat betekent het voor onze relaties met anderen, het gevoel voor ons eigen lijf en het contact met de wereld om ons heen?

Kunnen we nog wel omgaan met dit soort emoties in deze 'maakbare' wereld, waarin we eigenlijk niet meer accepteren dat er geen medicijn of behandeling is voor de vele ziektes en beperkingen? Kunnen we nog wel gebruikmaken van de mensen om ons heen, zijn we nog wel in staat om hulp te vragen, om verdriet en lijden met anderen te delen? Zijn we in staat om elkaar te helpen, en hoe moet dat dan?

Op deze vragen probeer ik antwoord te geven. Ik hoop de lezer hiermee te inspireren tot meer zelfreflectie en een aanzet te geven tot meer inzicht in het eigen gevoelsleven, de drijfveren, verlangens en behoeftes, en het leren herkennen van eventuele tekortkomingen daarin. De kwaliteit van affectiviteit en het oprechte, wezenlijke menselijke contact, die het uitgangspunt van de haptonomie vormen, staan daarbij centraal.

Bob Boot

Amsterdam, december 2003

I Als voelers geboren, tot denkers gemaakt

Het woord haptonomie is afgeleid van de Griekse woorden *hapsis* en *nomos*. *Hapsis* staat voor tasten, aanraken, gevoel. *Nomos* betekent wet of regel, of het geheel van wetmatigheden. Haptonomie behelst dus de beschrijving van de wetmatigheden omtrent voelen en aanraken, in alle menselijke situaties, omstandigheden en in de onderlinge communicatie. Haptotherapie is de therapeutische toepassing daarvan.

Voelen en aanraken zijn menselijke eigenschappen. Een eigenschap die in onze cultuur lijkt te zijn ondergesneeuwd. De afgelopen eeuwen ligt de nadruk steeds meer op het denken; intellectueel presenteren wordt belangrijk gevonden. Het persoonlijke contact tussen mensen moet nuttig en efficiënt zijn en er lijkt in toenemende mate sprake te zijn van verzakelijking. De nadruk op techniek – zowel in wetenschappelijke zin, zoals informatietechnologie, als in persoonlijke zin, bijvoorbeeld gesprekstechnieken – wordt steeds groter. Onderling contact wordt meer en meer gestuurd door rationele, verstandelijke overwegingen, terwijl we als voelers geboren worden.

Al vrij snel na de bevruchting is het zich ontwikkelende kind in staat te voelen. Het enige contact dat het heeft is het gevoelde contact met de moeder. Het kind voelt de baarmoederwand, het vruchtwater, de bewegingen van de moeder, haar werkende darmen enzovoort. In de loop van de zwangerschap kan het kind ook contact maken met de persoon die zijn of haar hand op de buik van de moeder legt. Een zachte, voelende hand zal een beweging van het kind naar die hand toe veroorzaken. Een harde, afstandelijke hand leidt tot een wegtrekkende beweging. Dit bedenkt het kind niet zelf. Dat kan het nog helemaal niet. Het lijfje verwijdert zich intuïtief van bedreigingen en wendt zich tot iets wat goed voelt. Na de geboorte is dat niet anders. Wanneer een baby het niet naar zijn zin heeft, honger heeft, het

koud heeft, of gebrek heeft aan contact of aandacht, gaat hij huilen. Als het zich goed voelt is dat ook duidelijk merkbaar. Het stopt met huilen zodra het in zijn behoeftes wordt gezien en gehoord: eten, een schone luier of menselijke warmte. Een afwerende reactie, een verkramping of verstijving van de baby is voelbaar als de aanraking op een of andere manier niet klopt, als die te hard of te wild is; niet afgestemd op het kind. Dit is ook te zien wanneer een baby wordt vastgehouden en opgetild als een object, een dood voorwerp. Het laat zich dan als een zwaar ding hangen en geeft niet mee, het lijfje verstrakt en verstijft. In beide gevallen is er geen contact tussen de volwassene en het kind.

Contact in deze zin betekent ook het kind zien in zijn behoeftes, dat wil zeggen kijken, luisteren en voelen in de ruimste zin van het woord. Het kind wil bevestigd worden in het feit dat hij goed is. Hij wil voelen dat hij er mag zijn, welkom en gewild is, in wat en wie hij is en met al zijn eigen-aardigheden. Een baby heeft geen boodschap aan de etenstijden die het consultatiebureau aangeeft of de slaaptijden die in een boek staan beschreven, laat staan aan de werktijden van de ouders. Toch bepalen vaak deze factoren al snel zijn leven. Hij dient zich in een mum van tijd aan te passen aan de wensen en behoeftes van de ouders, het consultatiebureau en de maatschappij, terwijl hij alleen maar gekend wil worden in zijn behoeftes. Het dagelijks leven is echter veel meer gericht op praktisch nut, efficiëntie en effectiviteit.

Hoewel de laatste paar jaar de aandacht zich beetje bij beetje lijkt te verschuiven naar gevoel, emotionaliteit en onderlinge verbondenheid, kom ik in mijn praktijk voor haptotherapie toch vooral mensen tegen die aanlopen tegen de harde kanten van de individualistische maatschappij. Woorden als individualisering, verzakelijking en ook effectiviteit, efficiëntie en doelmatigheid, (intellectueel) presteren en rationaliteit hoor ik vaak. Niet alleen bij geboorte, zoals hiervoor beschreven, maar ook in de latere levensfasen van het kind en van volwassenen. Het lijkt erop dat we ons leven goed moeten 'managen' om te kunnen overleven in deze wereld. Het horloge, de agenda en de mobiele telefoon lijken onmisbaar. Er worden cursussen timemanagement gegeven, cursussen om efficiënt met elkaar om te kunnen

gaan en cursussen om werk en privé goed te leren combineren. Alle appelleren aan ons verstand en doen een beroep op onze cognitieve kwaliteiten.

Het leven lijkt maakbaar als we het maar goed organiseren. En we willen het ook graag op maat gesneden en controleerbaar hebben. Maar ik heb dus niet de indruk dat we er op individueel en maatschappelijk niveau gelukkiger van worden. Veel mensen lopen vast. Het aantal WAO-uitkeringen is hoger dan ooit en het overgrote deel daarvan wordt uitgekeerd aan mensen met psychische problemen: burn-out, depressie, overspannen, onbegrepen lichamelijke klachten. Kennelijk kunnen ze het leven niet leven. De druk is te groot. De onderlinge contacten zijn schraal en oppervlakkig geworden en er is maatschappelijk gezien toenemende zorg over vandalisme en criminaliteit. Het leven wordt als onveilig ervaren en steun van familie- en gezinsbanden of vriendschappen ontbreekt. Het is ieder voor zich. De kwaliteit van het leven lijdt onder de algemene druk van economische groei, mechanisering en automatisering, ondanks alle welzijn, vooral in materiële zin, die deze ontwikkelingen ons ook gebracht hebben. En ondanks de verworven persoonlijke vrijheid, die het resultaat is van het wegvallen van de knellende banden van de jaren vijftig.

Het is opvallend dat we professionele hulp nodig hebben als zich vervelende gebeurtenissen voordoen. De grond onder onze voeten lijkt direct te gaan schudden zodra er iets ergs gebeurt, maar er is geen tijd om stil te staan bij de pijn of het verdriet dat een dergelijke ervaring met zich meebrengt. We kunnen het niet meer verwerken met de hulp en steun van mensen in onze eigen omgeving. Die hebben het namelijk ook druk en zijn veelal erg met hun eigen streven naar succes en ambities bezig. Eigenlijk mogen zulke gebeurtenissen zich helemaal niet voordoen. Het is lastig en ze dienen zoveel mogelijk onder controle gehouden te worden. Ze passen niet in ons levensschema.

De behoefte aan controle en maakbaarheid komt ook tot uiting in de wens om leven, ziekte en dood te beheersen. Zodra we het idee hebben dat we op dit soort zaken geen grip (meer) hebben, raken we in paniek.

FOTO: LUC GILLET

Veel mensen voelen en herkennen niet meer wanneer ze hun eigen grenzen overschrijden. Het gevolg: ze lopen vast of krijgen een burn-out. In **Haptonomie. Een kwestie van gevoel** laat haptotherapeut Bob Boot zien wat de betekenis en het belang is van aanraken en voelen.

Aanraken en aangeraakt worden zijn van wezenlijk belang voor een goede emotionele ontwikkeling, zowel in de kindertijd, als in het verdere verloop van het leven. Als mensen zich niet meer (kunnen)

openstellen voor hun eigen gevoelens, wensen en verlangens of het contact met anderen, kunnen er psychische of fysieke klachten ontstaan. Door het ontwikkelen van je gevoel en tastzin leer je beter omgaan met spanningen, pijn, verdriet en stress.

In deel 1 en 2 van **Haptonomie** maakt Bob Boot, aan de hand van de haptonomische theorie en de praktische toepassing ervan (haptotherapie), de lezer bewust van het gevaar van een verschaald gevoelsleven en het belang van het vinden van een juiste balans tussen voelen en denken.

In het derde deel van dit boek beschrijft hij, met gebruik van voorbeelden uit zijn eigen praktijk, verschillende aspecten van het leven vanuit haptonomisch perspectief. Onderwerpen als zwangerschap en geboorte, kindertijd en opvoeding, vriendschap en relaties, tederheid en seksualiteit, agressie en conflicten, ziekte en verlies en rouwverwerking en overlijden, komen hierbij aan de orde.

Met **Haptonomie. Een kwestie van gevoel** opent Bob Boot de deur naar een vergeten wereld: een rijker gevoelsleven.

Bob Boot (1958) is haptotherapeut, bewegingswetenschapper en fysiotherapeut. Als haptotherapeut werkt hij in eigen praktijk.

9 789021 558608 >